

Andrzej Tomaszewski

Długoterminowy plan ICCROM-u

Ochrona Zabytków 43/4 (171), 213-217

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANDRZEJ TOMASZEWSKI

DŁUGOTERMINOWY PLAN ICCROM-u*

W 1988 r. mój poprzednik, Cevart Erder, przedstawił Zgromadzeniu Ogólnemu ważny dokument dotyczący polityki generalnej naszej międzynarodowej organizacji. Dokument ten został zatwierdzony. Kiedy zostałem mianowany dyrektorem, pozwoliłem sobie wnieść parę spostrzeżeń i podkreślić niektóre elementy w krótkim planie pracy. Te dwa dokumenty stanowiły podstawę spotkań z przewodniczącymi sekcji ICCROM-u, którzy przedstawili swoje programy działań w celu ich przedyskutowania. Wykorzystałem te materiały do przygotowania 10-letniego programu, do roku 2000, który został omówiony i poprawiony przez Komitet Finansowy i Programowy oraz przedstawiony Radzie ICCROM-u na jej 45 sesji w 1989 r. Obchody 30-lecia ICCROM-u zostały zainaugurowane na ostatniej sesji Rady, a zakończone w czasie obrad Zgromadzenia Ogólnego w maju 1990 r. 30 rocznica jest okazją do przeglądu dokonań ubiegłych lat, a także do spojrzenia w przyszłość.

W ciągu ostatnich 30 lat ICCROM znacznie się rozwinął. Z małej organizacji, składającej się z pięciu członków-założycieli, stał się ważną międzynarodową organizacją grupującą 80 państw członkowskich oraz 80 członków stowarzyszonych, w tym kilka uniwersytetów i wysoko cenionych instytutów.

Działalność ICCROM-u rozwinęła się w sposób imponujący. Zapoczątkował ją podyplomowy kurs z zakresu konserwacji architektury. Obecnie prowadzonych jest kilka kursów, które obejmują wiele problemów konserwacji. ICCROM dysponuje dziś bardzo bogatą biblioteką specjalistyczną oraz ośrodkiem dokumentacji, który jest systematycznie rozwijany i modernizowany. Poprzez misję i wspólne przedsięwzięcia udział ICCROM-u w działalności państw członkowskich oraz krajów, które nie są jeszcze członkami, wzrasta z każdym rokiem. Wydano ponad 85 własnych publikacji. To wszystko było możliwe dzięki działalności czterech poprzednich dyrektorów ICCROM-u oraz jego pracowników, a także pomocy Rady i komitetów. Osiągnięcia te są rezultatem wspólnych działań podejmowanych w celu wykonania niezmiernie trudnego zadania i zasługują na największe uznanie.

W tym czasie nie tylko ICCROM się zmienił i rozwinął. Międzynarodowa sytuacja w sferze kształcenia konserwatorów i badań naukowych obecnie niewiele przypomina tę sprzed 30 lat. Rozwinięto podyplomowe programy kształcenia, które wtedy w zasadzie nie istniały, a ich poziom podniesiono. W badaniach naukowych również dokonano dużego postępu. Dostrzegamy szybką ewolucję w sferze kształcenia konserwatorów i badań nauko-

wych w wielu krajach, w tym rozwijających się, co daje dużą satysfakcję. Wpływ ICCROM-u jest widoczny w postaci inicjowania różnych działań, promocji i pomocy — zarówno bezpośredniej, jak i pośredniej. Zamierzenia ICCROM-u są rozpowszechniane przez takie organizacje, jak ICOMOS i ICOM.

Sytuacja zewnętrzna na tyle się zmieniła, że musimy postawić sobie następujące pytania: *Quo vadis ICCROM?* Jaka powinna być jego obecna i przyszła rola oraz jaką działalnością powinien się zajmować? Czy należy skoncentrować się na doskonaleniu obecnej działalności, czy też podejmować nowe zadania i uruchamiać nową działalność? A jeśli tak, to czy należałoby zdefiniować zadania ICCROM-u na nowo?

Nie ulega wątpliwości, że powinniśmy zmodyfikować działalność tak, aby lepiej odpowiadała teraźniejszej i przyszłej sytuacji międzynarodowej. Musimy podejmować nowe działania, ażeby nie zostać w tyle i zachować kluczową pozycję ICCROM-u w międzynarodowej strukturze ochrony kulturowego dziedzictwa. W wieku 30 lat ICCROM powinien ponownie przeżywać swą młodość. Jeśli chodzi o potrzebę zdefiniowania naszych zadań, odpowiedź jest przecząca, ponieważ są już one doskonale wyrażone w samej nazwie organizacji i w jej statucie. Formalna nazwa ICCROM-u — Międzynarodowe Centrum Konserwacji — wyraźnie wskazuje na połączenie badań naukowych i kształcenia. Gdyby między tymi elementami nie było równowagi, trzeba by zamienić nazwę na „Ośrodek Studiów Naukowych” lub „Ośrodek Kształcenia”

Tak więc w nazwie organizacji zawarta jest konieczność rozwijania obu form. Jak można to osiągnąć, wyraźnie określają cztery punkty statutu. Opracowane parę lat temu, nadal mogą być uważane za aktualne. Określają one zobowiązania organizacji. Powinniśmy tylko zastosować się do nich i nadać im konkretne cechy.

1. Pierwsza funkcja, według statutu, dotyczy dokumentacji: jej gromadzenia, badania i obiegu. ICCROM ma pełnić rolę banku dokumentacji dla badaczy procesu i technologii konserwacji, instruktorów i fachowców z całego świata. Zadanie to stale nabiera większego znaczenia, ale jednocześnie staje się coraz trudniejsze z powodu wzrastającej liczby publikacji oraz ewolucji badań naukowych i programów kształcenia. Rezultaty badań naukowych są publikowane, choć często z dużym opóźnieniem, natomiast prace na temat programów i metod kształcenia bardzo rzadko. Powinno się rozwinąć efektywny system przekazywania aktualnych informacji o trwających badaniach oraz sytuacji w zakresie kształcenia. Liczba informacji, które trzeba zarejestrować, ocenić i rozpowszechnić, stale rośnie i — pomimo nowoczesnych technik prze-

* Jest to tłumaczenie artykułu: *The Long-Term Plan of ICCROM*. „News-letter” 1989, nr 15, ss. 3-6 (przyp. red.).

tworzenia danych i komunikacji — zadanie to wykracza poza możliwości ICCROM-u. Na szczęście inne międzynarodowe i narodowe organizacje z powodzeniem rozwinięły własne ośrodki dokumentacji.

W obrębie International Conservation Network (Międzynarodowa Sieć Konserwacji) musimy dzielić odpowiedzialność w dystrybucji zadań i koordynacji działań członków. Bez roszczenia sobie prawa do wyższego statusu, ICCROM, jako *primus inter pares*, czuje się zobowiązany i upoważniony do pełnienia funkcji ośrodka koordynującego problematykę dokumentacji. Organizowane okresowo przez ICCROM i inne współpracujące organizacje seminaria spełniają ten cel.

Działalność ICCROM-u w dziedzinie przetwarzania danych, czemu moi poprzednicy poświęcili tak wiele uwagi, będzie rozwijana w tym samym kierunku, z tym że technika pracy będzie stale modernizowana. Biblioteka nadal będzie specjalizowała się w gromadzeniu publikacji z zakresu konserwacji.

Skomputeryzowany bank danych będzie składał się z czterech części:

- bibliografie,
- badania naukowe w toku (jeszcze nie publikowane),
- konserwacja dziedzictwa kulturowego,
- kształcenie i instruktorzy.

Publikacje, wydawane w najprostszych i najmniej kosztownych technikach, na papierze z makulatury, będą regularnie rozwijane. Obejmą one:

- sprawozdania z międzynarodowych seminariów organizowanych przez ICCROM,
- publikacje własne personelu i współpracowników,
- Międzynarodowy Indeks Badań z Dziedziny Konserwacji, poszerzony i ulepszony,
- Międzynarodowy Indeks Instytucji Kształcących w Dziedzinie Konserwacji Zabytków Kultury, poszerzony i ulepszony,
- kroniki zawierające informacje na temat polityki ICCROM-u.

Rozwój działań w dziedzinie dokumentacji i informacji zależy w dużej mierze od warunków lokalowych. Przy obecnych ograniczeniach powierzchni, przedstawiony powyżej plan pracy nie może być w pełni realizowany.

2. Druga funkcja statutowa ICCROM-u to badania naukowe. Oczekuje się od ICCROM-u prowadzenia badań w terenie przy udziale własnego personelu oraz promowania, inspirowania i koordynowania działalności badawczej na poziomie międzynarodowym. Te trudne zadania wydają się wykraczać poza możliwości organizacji. Niechęć ICCROM-u do podejmowania tego zakresu działalności jest zrozumiała, ale uważam, że nadszedł czas, aby poważnie potraktować tę funkcję statutową.

Przeanalizujemy potrzeby oraz możliwości:

Badania prowadzone w ICCROM-ie przez specjalistyczne kadry

Jeśli ICCROM chce przyciągnąć i zatrzymać wysoko kwalifikowanych specjalistów o naukowych i pedagogicznych kompetencjach, musi dać im realną szansę poszerzenia i rozwijania swoich zainteresowań. Inaczej eksperci nie zostaną w ICCROM-ie, a międzynarodowy prestiż organizacji nie wzrośnie. Tak więc musimy umożliwić pracownikom wykonywanie poważnych badań, których rezultatem będą publikacje naukowe — a nie tylko kompilacje popularnych prac — i które niekiedy zakończą się rozprawą doktorską. Badania przeprowadzane przez profesjonalistów powinny być subwencjonowane przez IC-

CROM, który oprócz swojej biblioteki i banku danych, powinien zorganizować pracownie i laboratoria.

Ale znów pojawia się problem koniecznej powierzchni lokalowej. Jej brak hamuje wysiłki zmierzające do stworzenia naszemu personelowi odpowiednich warunków do badań. Mając nadzieję, że sytuacja wkrótce się zmieni i ICCROM uzyska pomieszczenia, w których będzie można zainstalować nowoczesną techniczną infrastrukturę, musimy również sprecyzować, jakiego rodzaju badania będą przeprowadzane. W dziedzinie nauk humanistycznych możemy rozwijać badania w zakresie:

- teorii konserwacji,
- metod badania i dokumentacji dzieł sztuki i budynków zabytkowych,
- metod kształcenia w dziedzinie konserwacji.

W dziedzinie nauk przyrodniczych nie jesteśmy w stanie podjąć się ambitnych badań podstawowych, bowiem ich przeprowadzenie wymaga dobrze wyposażonych, specjalistycznych laboratoriów. Niemniej jednak możemy badać skromniejsze zagadnienia dotyczące konserwacji różnych materiałów i struktur.

Oprócz badań przeprowadzanych przez personel ICCROM-u, laboratoria powinny służyć wszystkim państwom członkowskim, oferując warunki do dokonywania analiz i ekspertyz na próbkach materiałów zebranych przez personel w trakcie zagranicznych misji lub otrzymanych od państw członkowskich.

Indywidualne badania prowadzone przez członków ICCROM-u

Zapraszanie kwalifikowanych naukowców do prowadzenia badań nad specyficznymi problemami konserwacji w celu przygotowania publikacji naukowej lub rozprawy doktorskiej jest instrumentem polityki ICCROM-u — zgodnie ze statutem — w zakresie promocji badań i kształcenia.

Musimy więc zwiększyć liczbę stypendiów naukowych i uczynić je bardziej określonymi, niż stypendia już fundowane, oraz stworzyć odpowiednie warunki naukowcom. I tak powracamy znów do problemu pomieszczeń dla ICCROM-u.

Promocja i koordynacja badań na skalę międzynarodową

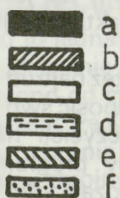
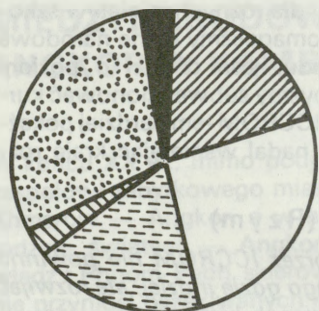
Szybki rozwój badań w dziedzinie konserwacji w ciągu ostatnich 30 lat nie był stymulowany ani koordynowany. Co najmniej cztery międzynarodowe organizacje są wspólnie odpowiedzialne za światowe dziedzictwo kulturowe: UNESCO, ICCROM, ICOM i ICOMOS. ICOMOS i ICOM utworzyły sieć wyspecjalizowanych międzynarodowych komitetów, które zajmują się różnymi dziedzinami konserwatorskimi. W pierwszej kolejności należałoby zająć się koordynacją prowadzonych przez nie badań naukowych. Z taką inicjatywą wystąpił niedawno dyrektor generalny UNESCO. Obecnie jest realizowana przez ICCROM. Podpisaliśmy umowę o współpracy z ICOMOS-em oraz nakreśliliśmy program wspólnego działania. Mamy nadzieję, że program wspólnego działania, niedawno przygotowany przez ICCROM i Komisję Konserwacji ICOM-u, wkrótce będzie miał postać umowy o współpracy z ICOM-em. W przyszłości chcielibyśmy organizować międzynarodowe spotkania i seminaria wspólnie z ICOMOS-em oraz ICOM-em, pod patronatem UNESCO, poświęcone polityce i koordynacji badań w różnych dziedzinach ochrony zabytków.

Koordinację badań w przyszłości może ułatwić zaobserwowany ostatnio wzrost liczby członków stowarzyszonych, która już wynosi 80. Wskazuje to na zainteresowanie ze strony organów krajowych i lokalnych (nawet państw nieczłonkowskich) współpracą z ICCROM-em w dziedzinie badań i kształcenia. Członkowie stowarzyszeni stanowią potencjał naukowy i pedagogiczny, zwłaszcza że wielu z nich reprezentuje znakomite ośrodki.

ICCROM musi zacząć realizować swą funkcję statutową i prowadzić globalną politykę w dziedzinie konserwacji poprzez systematyczną współpracę z członkami stowarzyszonymi. Ich rola nie może ograniczać się do symbolicznej pomocy finansowej każdego roku i do udziału w charakterze obserwatorów w Zgromadzeniu Ogólnym. Rola ICCROM-u zaś nie może ograniczać się do sporadycznego udzielania pomocy w projektach badawczych czy w kształceniu konserwatorów prowadzonym przez członków stowarzyszonych. Razem musimy opracować długoterminowy program współpracy naukowej, program wspólnej polityki badań. Tak określona płaszczyzna współpracy może przyciągnąć inne ośrodki badawcze do ICCROM-u w charakterze nowych członków i ułatwić prowadzenie globalnej polityki w przyszłości.

Po Zgromadzeniu Ogólnym w 1990 r. przedstawiciele wszystkich członków stowarzyszonych wezmą udział w spotkaniu w Ferrarze, które skoncentruje się na opracowaniu stałego systemu współpracy w dziedzinie informacji, jak również organizacji i koordynacji badań w dziedzinie konserwacji. Podobne spotkania naszych członków stowarzyszonych będą organizowane w Ferrarze co dwa lata.

1. Państwa członkowskie: a — Oceania — 2, b — Afryka — 16, c — Azja — 21, d — Ameryka Łacińska i Karaiby — 15, e — Ameryka Północna — 2, f — Europa — 24

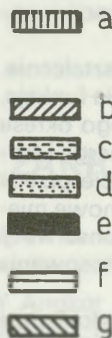
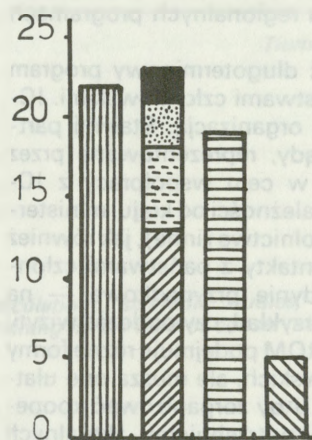
1. Member states: a — Oceania — 2, b — Africa — 16, c — Asia — 21, d — Latin America and the Carribean — 15, e — North America — 2, f — Europe — 24

Zakres badań, które mają być objęte zarządzaniem i koordynacją, jest ogromny. Powinien obejmować nie tylko nauki przyrodnicze, lecz także humanistyczne, tj. interdyscyplinarne badania dziedzictwa historycznego: krajobraz kulturowy, zabytki i obiekty historyczne, dzieła sztuki i rzemiosła, materiały biblioteczne i archiwalne.

Spotkania ekspertów odgrywają ważną rolę w rozwoju badań. Takie spotkania, poświęcone konkretnym problemom, powinny być dobrze zorganizowane, a protokoły publikowane natychmiast i sprzedawane po niewysokich

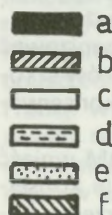
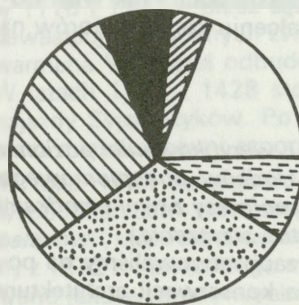
cenach. Od ICCROM-u oczekuje się, że stanie się głównym ośrodkiem spotkań naukowych, organizowanych, zależnie od okoliczności, w kooperacji z innymi międzynarodowymi organizacjami. Cel ten jednak jest trudny do realizacji bez odpowiedniej siedziby.

Pierwszym z planowanej serii będzie spotkanie ekspertów konserwacji kamienia, które ma się odbyć na początku 1990 r. w Rzymie, w kooperacji z UNESCO i The Getty Conservation Institute.

2. Członkowie stowarzyszeni: a — państwowe agencje dziedzictwa kulturowego — 22, b-g — Uniwersytety (b — architektura — 13, c — konserwacja — 5, d — sztuka — 3, e — archeologia — 2, f — laboratoria i instytuty — 19, g — muzea — 5)

2. Associate members: a — state cultural heritage agencies — 22, b-g — Universities (b — architecture — 13, c — conservation — 5, d — art — 3, e — archaeology — 2, f — labs and institutes — 19, g — museums — 5)

3. Członkowie stowarzyszeni: a — Oceania — 4, b — Afryka — 3, c — Azja — 11, d — Ameryka Łacińska i Karaiby — 5, e — Europa — 17, f — Ameryka Północna — 18

3. Associate members: a — Oceania — 4, b — Africa — 3, c — Asia — 11, d — Latin America and the Carribean — 5, e — Europe — 17, f — North America — 18

3. Trzecia statutowa funkcja ICCROM-u to pomoc udzielana państwom członkowskim poprzez misje ekspertów, którzy dokonują ekspertyz, inspekcji działań konserwatorskich lub udzielają pomocy technicznej. Jest to bardzo ważna sfera działalności, zwłaszcza dla krajów rozwijających się spośród państw członkowskich. Potrzeba pomocy technicznej i finansowej jest ogromna, a środki budżetowe ICCROM-u są ograniczone. Powinniśmy mieć jasną politykę w tej dziedzinie: powinniśmy unikać lokalnych działań *ad hoc*, kiedy nie możemy zweryfikować wpływu owych działań i skupić się na regionalnych programach o szerszym zasięgu.

Tak więc musimy opracować długoterminowy program kooperacji ze wszystkimi państwami członkowskimi. ICCROM jest międzynarodową organizacją. Stałymi partnerami są i powinny być rządy, reprezentowane przez oficjalne agencje powołane w celu współpracy z ICCROM-em (różnią się one w zależności od kraju: ministerstwa kultury, ministerstwa szkolnictwa i inne), jak również ich ambasady w Rzymie. Kontakty z państwami członkowskimi nie mogą być jedynie przypadkowe — na Zgromadzeniu Ogólnym, na przykład, czy podczas wizyty ambasadora u dyrektora. ICCROM podejmuje różne formy pomocy dla państw członkowskich, ale muszą one ułatwiać działalność ICCROM-u. Aby zorganizować kooperację z regionami i krajami, potrzebujemy aktualnych informacji o sytuacji dziedzictwa kulturowego w państwach członkowskich: oczekujemy takich informacji w celu włączenia ich do banku danych.

4. Czwarta statutowa funkcja ICCROM-u to kształcenie. Mimo że w statucie wymieniona jest jako ostatnia funkcja, to była traktowana jako pierwsza w ciągu całego okresu istnienia ICCROM-u i angażowała najwięcej energii i środków. ICCROM stał się znany na całym świecie przede wszystkim jako ośrodek organizujący podyplomowe międzynarodowe kursy w Rzymie w dziedzinie konserwacji architektury i malowideł ściennych oraz zastosowania nauk przyrodniczych w konserwacji.

W obecnej sytuacji w tej dziedzinie musimy dokładnie rozważyć, jaka powinna być funkcja ICCROM-u. Nie wierzę, że bezkrytyczne powielanie obecnego programu kursów odpowiada potrzebom naszych czasów. Dlatego więc zaczynamy wprowadzać kompleksowy system, według statutu, który obowiązuje nas nie tylko do organizowania kursów w Rzymie, lecz także, jeśli nie przede wszystkim, do organizowania, nadzorowania i koordynowania kształcenia w państwach członkowskich. Tak więc dostrzegamy trzy zadania w kształceniu konserwatorów na trzech poziomach.

Program narodowy

Koordynowanie działalności i weryfikowanie poziomu edukacyjnego narodowych ośrodków podyplomowego szkolenia oraz prowadzenie współpracy z tymi ośrodkami (wiele z nich to członkowie stowarzyszenia)

Największy rozwój szkolenia zaobserwowaliśmy na poziomie krajowym w dziedzinie konserwacji architektury i urbanistyki. Zachęceniu ośrodków szkoleniowych do współpracy (wymiana programów zasad metod szkoleniowych) poświęcono spotkanie w Ferrarze w październiku 1989 r. W najbliższych latach będziemy organizować systematyczne spotkania przedstawicieli ośrodków szkoleniowych zajmujących się innymi dziedzinami konserwacji.

Musimy zadać sobie pytanie, jak może ICCROM wnieść swój wkład w rozwój kształcenia w dziedzinie konserwacji na poziomie uniwersyteckim (np. tworzenie no-

wych wydziałów konserwacji przedmiotów sztuki, włączenie przedmiotu „konserwacja” do programu kształcenia architektów, urbanistów i inżynierów, jak również historyków sztuki i archeologów). Wiadomo, że braki w kształceniu podstawowym na poziomie uniwersyteckim są jedną z największych przeszkód w kształceniu w dziedzinie konserwacji.

Program międzynarodowy

Opierając się na modelu kursu na temat konserwacji drewna w Trondheim (Norwegia), zorganizować sieć międzynarodowych kursów w różnych sektorach konserwacji, razem z ośrodkami narodowymi

W organizacji tych kursów korzysta się z doświadczeń i technicznego kształcenia podstawowego poszczególnych ośrodków. Uczestnicy otrzymują świadectwa międzynarodowe. Dyskutuje się nad paroma możliwościami organizowania tego typu kursów.

Niektóre już są w trakcie przygotowania, mianowicie kurs archeologii zabytków historycznych w Splicie z Uniwersytetem w Zagrzebiu, konserwacji papieru w Wiedniu z Biblioteką Narodową, malowideł ściennych w Lucknow (Indie), z National Research Centre for Conservation, odnawiania centrów historycznych miast islamskich w Tunisie z władzami tunezyjskimi. W 1989 r. kurs konserwacji mozaiki, przygotowywany wspólnie z włoskim Centralnym Instytutem Konserwacji, odbędzie się w Rzymie, a kurs ochrony zabytkowej architektury ziemnej odbędzie się w Grenoble (Francja) w kooperacji z CRA-Terre.

Program organizowania kursów ICCROM-u wspólnie z wybitnymi ośrodkami narodowymi powinien zmienić politykę pomocy ICCROM-u dla różnych inicjatyw szkoleniowych. Dotychczas wspomagaliśmy różne narodowe kursy, bez większego wkładu, jeśli chodzi o poziom kształcenia. Obecnie chcielibyśmy subwencjonować kursy organizowane wspólnie z ICCROM-em bardziej pokazowymi sumami, jednocześnie nadal wspierając kraje rozwijające się.

Program centralny (Rzym)

Kształcenie organizowane przez ICCROM nie powinno powielać modelu oferowanego gdzie indziej, ale rozwijać je na wyższym poziomie w trzech kierunkach:

1. W dziedzinach, których kształcenie w ośrodkach krajowych (program narodowy) lub ośrodkach ICCROM-u w różnych krajach (międzynarodowy program) już jest rozwijane, powinien być realizowany program aktualizacji wiedzy dla nauczycieli i badaczy.

Kształcenie instruktorów jest najpilniejsze, ale też najtrudniejsze, ponieważ instruktorzy sami muszą podnosić swoje kwalifikacje. Nie można „nauczyć” nauczycieli na jednym kursie: konieczny jest indywidualny program aktualizowania wiedzy. Przewidujemy dwa rodzaje szkolenia instruktorów.

— obecni instruktorzy, w szczególności odpowiedzialni za kursy konserwacji na poziomie uniwersyteckim, mają pierwszeństwo wśród kandydatów na wszystkie kursy organizowane przez ICCROM, ażeby mogli uaktualnić swoją wiedzę zawodową;

— począwszy od roku akademickiego 1990/1991, ICCROM wprowadzi programy dla grupy nauczycieli. Trzymiesięczny kurs (trymestr zimowy), wspomagany stypendium ICCROM-u, będzie się składał z indywidualnego programu studiów i seminariów na temat metodologii, prowadzonych przez wybitnych profesorów konserwacji.

Kształcenie badaczy będzie analogicznie realizowane. Zgodnie z umową o współpracy między ICCROM-em a Uniwersytetem w Yorku, możliwe będzie przygotowanie rozpraw doktorskich w ICCROM-ie.

2. W dziedzinach konserwacji, w których kształcenie jeszcze nie istnieje, powinniśmy zorganizować szkolenie podyplomowe dla praktyków, na najwyższym możliwym poziomie. Takie kursy będą miały charakter modelowy.

3. Aby poprawić katastrofalną sytuację w różnych rozwijających się regionach, powinniśmy przeprowadzić podstawowe kształcenie częściowo w Rzymie, częściowo w owych regionach. Będzie to regionalny program rozwoju (np. projekt PREMA).

Program przyszłej działalności, który przedstawiłem Radzie ICCROM-u do dyskusji, sięga daleko poza nasze obecne możliwości. Nie może on być całkowicie zrealizowany w obecnych pomieszczeniach. Niemniej jednak, jest oparty na głębokiej nadziei, że pomimo rozczarowań z roku 1988, rząd włoski dotrzyma słowa i że, zaoferuje nową siedzibę w kompleksie San Michele, właściwą dla obecnych i przyszłych potrzeb ICCROM-u.

prof. Andrzej Tomaszewski
dyrektor ICCROM-u

Tłumaczenie — Eliza Lewandowska

THE LONG-TERM PLAN OF ICCROM

The author presents ICCROM's plans of operation for the coming years. They include documentation (collecting it, research and

circulation), scientific studies, assistance to member states, training in the field of conservation.

TADEUSZ POLAK

MIĘDZYNARODOWA WSPÓŁPRACA W ZAKRESIE RATOWANIA ZESPOŁU ANGKOR W KAMBODŻY

W końcu XX w., mimo podjętych starań, przepięknemu zespołowi zabytkowego miasta, dawnej stolicy państwa Khmerów — Angkor, a w nim jedynej w świecie tego rodzaju świątyni — Angkor Wat, grozi zagłada. Apel władz z Phnom-Penh, skierowany do narodów w 1979 r., nie przyniósł oczekiwanych rezultatów. Pomoc zadeklarowały jedynie Indie i Polska. Również komitety pomocy, międzynarodowe stowarzyszenia w USA, Francji, Polsce, osoby prywatne występowały z apelami do UNESCO i rządów w sprawie ratowania Angkoru. Nie spowodowało to jednak wyraźnej poprawy.

Udzielenie pomocy w ratowaniu zespołu Angkor uzależniono od sytuacji politycznej w Kambodży¹. Warto podkreślić, że Kambodża podpisała Konwencję Haską z 1954 r. o ochronie dziedzictwa kulturalnego w wypadku konfliktów zbrojnych. Należy zatem zadać pytanie, dlaczego nie zdołano wprowadzić tej konwencji w życie? Dlaczego dyplomacja oraz UNESCO nie wypracowały formuły, która pozwoliłaby na udzielenie pomocy zabytkom Kambodży bez warunków politycznych?

Dopiero pod koniec 1989 r. UNESCO wyraziło zainteresowanie sprawą. W tej sytuacji na szczególne uznanie zasługują ci, którzy od 20 lat walczą o pomoc świata w ratowaniu Angkoru, niejednokrotnie narażając życie we wciąż niespokojnej Kambodży.

W Angkor znajdowało się wiele wspaniałych świątyń, budowli świeckich, założeń urbanistycznych, placów i ogrodów. Ich skala zadziwia do dzisiaj, a świątynia Angkor Wat jest największym obiektem sakralnym świata, chlubą architektury khmerskiej XII w., najwspanialszą z sześciuset budowli dawnej stolicy państwa Khmerów. Historia Angkor Wat jest równie wspaniała, jak i tragiczna. Zespół Świątyń wzniesiony został przez Surjawarmana II w 1113 r., ich budowa trwała ponad 40 lat. Ograbiony w 1170 i 1177 r. przez sąsiedni naród Czamów, uległ dewastacji. Po udanych zwycięskich kampaniach Dzajawarmana VII został odbudowany w latach 1177-1218. W latach 1388 i 1428 stolica Khmerów przeżyła dwa najazdy Syjamczyków. Po ostatnim została opuszczona przez mieszkańców i zapomniana.

W roku 1604 portugalski duchowny opisał w swych wspomnieniach: „*las potężnych i przerażających ruin pałaców*”, które odnalazł w dżungli. Ten opis, jak i następny z 1672 r. francuskiego misjonarza Cevreuila, potraktowano jako wymysły wyobraźni podróżników. Natomiast opierając się na opisach swoich poprzedników, w 1861 r. francuski przyrodnik i podróżnik Henri Mouhat przedzierając się przez dżunglę odnalazł ruiny olbrzymich świątyń i kamiennych wież. Jego sprawozdanie z odnalezienia opuszczonego miasta było tak przekonujące, że rząd Francji wysłał kilka ekspedycji, których działalność pozwoliła odtworzyć historię Khmerów. Angkor Wat, otoczony murami i fosami, z centralnym sanktuarium i świątyniami w kształcie piramid, balustradami, stanowi ziemską

¹ Przyjęto nazwę historyczną państwa Kambodża, zamiast stosowanej okresowo w latach 1979-1989 nazwy Kampucza.